

Een Hollandse familie

De Quandts behoren tot de rijkste en machtigste ondernemersfamilies van Duitsland. In het buitenland is de naam nauwelijks bekend, maar de hele wereld kent hun visitekaartje: BMW.

Wie zijn de Quandts en hoe zijn ze zo ver gekomen? Een welvarend geslacht is het zeker niet. Oorspronkelijk waren het arme Hollanders, die naar het buurland verhuisden om daar hun geluk te beproeven. Dat was niet uitzonderlijk, de eerste Hollandse kanaalbouwers en landschapsingenieurs kwamen al in de zeventiende eeuw naar de armoedige regio Mark Brandenburg rond Berlijn, die zich later zou ontwikkelen tot de grootmacht Pruisen.

De streng calvinistische koning Friedrich Wilhelm I deed zijn best zoveel mogelijk immigranten uit heel Europa aan te trekken. ‘Mensen beschouw ik als de grootste rijkdom’, was zijn lijfspreuk. Aan zijn oproep, die internationaal werd verspreid, gaven vooral de Franse hugenoten gehoor. Dat was naar de zin van de koning, want het ging hierbij om hoogontwikkelde vluchtelingen.

Het is niet meer na te gaan of de Quandts ook al in die periode hun heil zochten in Brandenburg. Volgens historische bronnen ligt het meer voor de hand dat ze pas later arriveerden, ten tijde van de legendarische zoon van de koning, Friedrich der Grosse. Die slaagde erin zo’n 300.000 buitenlanders binnen te halen, van arbeiders tot wetenschappers, met name ook weer mensen uit religieuze minderheden, die vanwege hun geloof werden vervolgd in hun vaderland, zoals Joden en bepaalde groepen protestanten.

In Pruisen vonden ze een warm onthaal, het klimaat was redelijk liberaal, de koning was geïnteresseerd in kunst en cultuur. En ook in economische groei, die leidde tot belastingopbrengsten, waarmee

hij zijn militaire plannen kon betalen: een groot, sterk leger om Pruisen op te stoten in de vaart der volkeren. Daaraan moesten de immigranten bijdragen.

De Quandts zouden zich er rond 1700 gevestigd hebben. Als touwslagers en schoenmakers. En vooral als textielwerkers, spinners en wevers, daar zou hun kracht komen te liggen. De eerste 'kapitalistische' Quandt was Emil, die in 1849 werd geboren en meedreef op de golven van de industriële revolutie. Als jongen van zestien ging hij werken in een kleine Brandenburgse textiel fabriek, waar hij opviel door zijn ijver en zijn snelle verstand. Hij klom op in het bedrijf en trouwde met Hedwig Draeger, de dochter van de baas. Toen de schoonvader in 1880 stierf, werd de jonge Emil bedrijfsleider en enkele jaren later eigenaar.

Een profitabel huwelijk dus, maar dat was zeker niet de enige sleutel tot zijn succes – Emil Quandt had een neus voor zakendoen. Hij speelde handig in op de militaire ontwikkelingen in Duitsland, dat inmiddels een keizerrijk was geworden, en ging uniformen produceren voor leger en marine. De fabriek groeide gestaag en werd gemoderniseerd, Emil leidde het bedrijf met vaste hand.

In 1881 werd het eerste kind van het echtpaar geboren, een zoon, Günther. Hij zou het bedrijf uitbouwen tot een klein imperium, geholpen door de Eerste Wereldoorlog. Want Günther Quandt, in 1914 directeur van een aantal textiel fabrieken in zijn geboortestad Pritzwalk, werd de voornaamste leverancier van leer en textiel voor het leger, een soort staatsbedrijf.

Zijn faam groeide en hij bleef zijn concern uitbreiden. Zo kocht hij in de jaren twintig een meerderheidsbelang bij de AFA, de fabriek die tijdens de Tweede Wereldoorlog batterijen en accu's produceerde voor onderzeeboten en raketten. De bewapeningsindustrie bleek uitzonderlijk goede kansen te bieden voor zijn bedrijf en dus zorgde Quandt dat hij daar vaste voet aan de grond kreeg.

Daarbij profiteerde hij van zijn goede contacten met de regering van Adolf Hitler. Günther was acht jaar getrouwd geweest met Magda Ritschel, tot zij zich liet scheiden en verliefd werd op Joseph

Goebbels, de latere propagandaminister van de nazi's. Zij was de vrouw die op 1 mei 1945 haar zes kinderen om het leven bracht en daarna samen met haar man zelfmoord pleegde in Hitlers bunker.

Dat de Quandts in die tijd vuile handen hebben gemaakt, werd pas in september 2007 tot in detail bekend. In een televisiedocumentaire werd de familie aan de schandpaal genageld met huiveringwekkende getuigenissen van uitbuiting en dwangarbeid. Voor de jongere generatie was het een enorme schok; er werd in de familiekring nauwelijks over die periode gesproken en ze hadden zelf nooit dogevraagd. Duitsland wilde de oorlog zo snel mogelijk vergeten – niet omkijken, maar vooruitkijken. Voor de jonge Quandts begon het succesverhaal pas eind jaren vijftig, toen Herbert de noodlijdende BMW-fabriek kocht, het lelijke eendje dat een trotse zwaan werd.

De belangrijkste vertegenwoordigers van de huidige Quandtdynastie zijn Herberts kinderen Susanne en Stefan. Ze zijn allebei multimiljardair, Susanne Klatten-Quandt, de rijkste vrouw van Duitsland, is nummer drie in de top tien van superrijke Duitsers en haar broer Stefan staat op de vijfde plaats. De coronacrisis heeft hun vermogen niet aangetast, integendeel, er kwamen nog miljarden euro's bij, als gevolg van winst op het terrein van technologie en gezondheidszorg.

Het jaar 2007 bracht de familie geen geluk. Niet alleen werd het naziverleden van de ondernemers uit de doeken gedaan, ook viel Susanne ten prooi aan een Zwitserse gigolo, die haar miljoenen aftroggelde en chanteerde met seksfoto's. Ze deed aangifte en trad in de openbaarheid, wat moedig was, maar tegelijkertijd een nieuwe klap betekende voor de publiciteitsschuwe Quandts.

Over deze zwarte bladzijden in de historie van de familie Quandt gaat dit boek.

MAGDA

Een treinreis met gevolgen

Het is al donker, op die vroege avond in februari 1920, als de overvolle trein voortdendert van Berlijn naar het westen. Ze staat in de gang bij de eersteklascoupé. Een elegante jonge vrouw met dik blond haar, een natuurlijke schoonheid.

Textielondernemer Günther Quandt zit in dezelfde trein, uiteraard op een gereserveerde plaats. Hij is in een opperbeste stemming, de oorlog is afgelopen en hij heeft goed geboerd met uniformen voor de krijgsmacht. Quandt is niet alleen, hij heeft een reisgenoot, met wie hij vertrouwelijke gesprekken voert, en dat willen ze graag zo houden. De vrije plaats staan ze niet graag af aan een onbekende. Wanneer iemand zich meldt, zeggen ze dat ze een andere reiziger verwachten. Maar als ze het slanke blonde meisje zien, doen ze de deur van de coupé open en vragen of ze misschien erbij wil komen zitten.

Die kans laat Magda Friedländer zich niet ontgaan.

Günther Quandt is achtendertig, twee keer zo oud als zij, een van de rijkste mannen van Europa en sinds een jaar weduwnaar. Geen knappe man, op zijn zachtst gezegd. Hij heeft grote oren en een buikje, hij wordt al kaal. De resterende haren aan de zijkant heeft hij laten groeien en kamt hij dwars over zijn schedel, zodat het nog wat lijkt. Magda zal ze ‘ansjovisjes’ noemen.

Maar al is Quandt geen adonis, hij valt wel op en komt zelfverzekerd over. Een man met uitstraling en zeker niet doorsnee. En daar heeft Magda een neus voor, zo jong als ze is. Ze ziet ook in één oogopslag dat hij een duur tweedpak draagt en gouden manchetknopen.

Kort na de oorlog zijn er niet veel mensen die er zo verzorgd uitzien. Deze man verspreidt een discrete geur van dure aftershave. En van geld.

Waarheen gaat de reis, vragen de heren, welnu, ze heeft haar ouders bezocht in Berlijn en is op weg naar het stadje Goslar in de Harz, waar ze op een meisjesinternaat zit. Günther knoopt dat goed in zijn oren. De ondernemer is een doortastend man, in zaken en in persoonlijke aangelegenheden. Bij aankomst in Goslar helpt hij haar met de bagage en kijkt naar het adres op de koffer. Zelf reist hij door naar Kassel, waar hij haar nog diezelfde avond een brief schrijft; hij wil haar graag overmorgen komen opzoeken, op zijn terugreis naar Berlijn.

Om de regels van het internaat te kunnen omzeilen zal hij zeggen dat hij een vriend van haar vader is, hij vraagt of ze dat goed zou vinden. Ach ja, ze vindt het best. En dus maakt Günther zijn opwachting. Hij heeft een groot boeket gele rozen bij zich – niet voor haar, maar voor de leiding van het internaat. Volgens zijn memoires heeft hij zich op die manier voor het bezoek ‘gewapend’. Het werkt, de dames zijn erg ingenomen met het gebaar.

Over de ontmoeting schrijft hij: ‘Na ongeveer een half uur kwam pas de vraag, nu wilt u zeker Magda zien? Ja graag, mevrouw. Ze pakte de telefoon en zei: Magda, kom alsjeblieft even hier. Er is een vriend van je vader gekomen, die op doorreis is. Magda kwam, de begroeting werd gekenmerkt door een veelheid van tegenstrijdige gevoelens. Stijf als mensen die elkaar ternauwernood kennen, vriendelijk als mensen die elkaar graag weerzien en hartelijk als vriend van haar vader, zo stonden we tegenover elkaar.’ Daarna maakt het tweetal een wandeling.

Twee weken later komt hij opnieuw langs, deze keer met de auto, en nodigt Magda en drie vriendinnen uit voor een ritje. De meisjes vinden het geweldig, ze noemen hem ‘oom’ en Günther neemt hen mee naar een dure lunchroom, waar ze zich tegoed mogen doen aan taart. De bezoeker is een sensatie in het pensionaat en er wordt druk gespeculeerd over een verloving.

Ze hoeven niet lang te wachten. Als Günther met Magda een ritje maakt door de Harz, vraagt hij of ze met hem wil trouwen. Ze wil drie dagen bedenktijd. Makkelijk is de beslissing niet, haar aanbieder is niet zomaar op zoek naar een nieuwe echtgenote, hij heeft ook een moeder nodig voor zijn twee zonen, Hellmut en Herbert. En ze is zelf nog zo jong. Aan de andere kant is een huwelijk met iemand als Quandt niet te versmaden: een groot huis, toegang tot de society, aan de arm van een vooraanstaande zakenman... Dat is wat ze zich van de toekomst heeft voorgesteld. Ze heeft allang geen zin meer in het internaat.

Echt verliefd is ze niet, laat staan dat ze van hem houdt. Dat komt nog wel, denkt ze, liefde heeft tijd nodig. Toch twijfelt ze. Als haar moeder wordt uitgenodigd bij Quandt thuis en in vervoering raakt over de prachtige villa in Potsdam, die uitkijkt op een groot meer, roept Magda woedend uit: 'Maak je geen illusies, mama, als ik niet van hem hou, trouw ik niet met hem!'

Het zijn loze kreten. Magda trouwt met Günther Quandt, omdat het haar goed uitkomt. Ze was een kameleon, zeggen haar biografen, ze wist zich volledig aan te passen aan omstandigheden die in haar voordeel waren – zo katholiek als een non, zo Joods als haar zionistische jeugdliefde, zo protestants als de grootindustrialist met wie ze trouwde, en ten slotte zo fanatiek nationaalsocialistisch als haar tweede en laatste man. Ze koos (waarschijnlijk niet bewust, maar zeker instinctief) de mannen uit die in haar kraam te pas kwamen, als vrouw op weg naar de top.

Bij haar geboorte op 11 november 1901 zou niemand op de gedachte zijn gekomen dat ze het ver zou brengen. Johanna Maria Magdalena Behrend was de dochter van een eenvoudig, ongehuwd dienstmeisje. Haar verdere afkomst is onduidelijk. Moeder Auguste Behrend heeft altijd in het midden gelaten wie de vader was, ook in de herinneringen aan haar dochter, die ze later schreef voor het blad *Schwäbische Illustrierte*. Ze vermeldt alleen dat haar kind werd geboren in de Bülowstrasse in Schöneberg, een goeie Berlijnse wijk. Dat klopt niet – Auguste werkte er alleen als dienstmeisje. Zelf

woonde ze in de arbeiderswijk Kreuzberg, daar werd Magda bij de burgerlijke stand aangegeven en zo staat het op het geboortebewijs.

Kort nadat haar dochtertje ter wereld was gekomen, trouwde Auguste met ingenieur Oskar Ritschel, zoon van een welgestelde fabrikant uit Bad Godesberg bij Bonn. Hij gold als de vader, maar erkende het kind niet en Magda bleef dus Behrend heten. Het huwelijk hield slechts drie jaar stand. Het paar woonde niet samen, Ritschel had in Brussel een goedlopende zaak in centrale verwarming opgebouwd, en toen Magda vijf jaar oud was, eiste hij dat ze hem daar zou bezoeken. De moeder zette het kind op de trein met een bordje om haar hals en een mandje met proviand. De fles melk gooide de kleine Magda tijdens de reis uit het raam.

Toen ze in Keulen uitstapte, stond haar vader op het perron te wachten en nam haar mee naar Brussel, zonder de moeder het exacte adres te geven. Pas twee jaar later gaf hij daar uitsluitsel over. Waarom hij het geheim hield is niet duidelijk, wellicht wilde hij zijn dochtertje voor zichzelf houden of vond hij het beter dat ze in Brussel opgroeide dan in Berlijn, bij haar alleenstaande moeder.

Auguste kreeg een relatie met de Joodse zakenman Richard Friedländer. Af en toe reisden ze naar België om Magda op te zoeken en op een dag besloten ze daar te blijven. Ze trouwden in Brussel, waarbij Magda de naam Friedländer kreeg. Oskar Ritschel was getuige.

Haar vader had niet zelf voor haar gezorgd, maar haar ondergebracht in een sober nonnenklooster. Moeder Auguste was geschokt toen ze er ging kijken, het klooster had een spartaanse uitstraling, de reusachtige slaapzaal was tochtig en ijskoud. Ze besloot haar dochter daar weg te halen en vond een plaats in een ander klooster, in Vilvoorde bij Brussel. Daar had Magda meer privacy, de slaapzaal was onderverdeeld in cabines met een gordijn dat je kon sluiten, elk meisje had een eigen stoel en een eigen kast.

Ook in dit klooster heerste het gebruikelijke strenge regime, zo moesten de leerlingen nog vóór het ontbijt naar de vroegmis. Magda kon er niet tegen en viel op een ochtend zelfs flauw. Daarom mocht ze bij wijze van uitzondering iedere ochtend een stukje chocola

eten dat haar moeder voor haar meebracht. Een akelige tijd was het overigens niet, ze viel in de smaak bij de moeder-overste, die haar meenam naar andere steden en haar een culturele opvoeding gaf. Magda was een vlijtige, vlugge leerling, dol op muziek, met talent voor pianospelen.

Toen de zaken van Friedländer beter gingen, verhuisde het echtpaar naar een villa in de Brusselse voorstad Schaarbeek, waar Magda op bezoek mocht komen. Haar leven werd nog prettiger toen ze naar het ursulinenklooster mocht, in dezelfde straat als de ouderlijke woning, zodat ze 's middags naar huis kon. De meisjes kregen er een uitstekende opleiding, leerden vreemde talen en kregen vanzelfsprekend ook les in gehoorzaamheid en omgangsvormen.

Aan het verblijf van de Friedländers kwam in 1914 abrupt een eind. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd de sfeer in België zo anti-Duits dat ze halsoverkop moesten vluchten. Een vriend reed hen naar het Duitse consulaat; omdat zijn auto een Belgisch nummerbord had, liepen ze geen risico aangevallen te worden. Onder militaire begeleiding werd het gezin naar het station gebracht om terug te keren naar Berlijn.

De reis duurde zes dagen. Ze moesten van de ene trein in de andere overstappen, reisden deels door oorlogsgebied, zaten dagen te wachten tot ze weer een kans kregen ergens in te stappen en bereikten uiteindelijk hun bestemming in een veewagen.

Af en toe zagen ze een trein met jonge Duitse soldaten langskomen die de andere kant opging. Naar Parijs en vandaar naar het front. Als Magda die jongens zag, met een opgetogen lach op hun gezicht, moest ze denken aan de woorden van een Belgische soldaat, die haar op het station in Brussel had gezegd: 'We kijken de dood in de ogen.' De hele situatie stemde haar somber, ze was haar thuishaven kwijt en ze beseftte dat haar kindertijd achter haar lag.

In Berlijn stroomden dagelijks massa's vluchtelingen binnen. De Friedländers werden ondergebracht in een oud herenhuis, waar ze moesten samenwonen met andere gezinnen. Iedere middag stonden ze uren in de rij voor een warme maaltijd bij een Rode Kruispost.